

ROSENDALS
GYMNASIET

Släkthistoria
Vårterminen 2012
Markus Lundmark

1903 - 1929

Ett prästhem efter sekelskiftet

Ett prästhem efter sekelskiftet:

Barnarps kyrka interiör¹

Historia handlar om att undersöka och sortera den gångna tidens skeenden för att få en riktig bild av hur världen såg ut förr i tiden. Ofta söker vi rent filosofiskt att svara på frågan vem vi är. Vi vill gärna veta, av ren nyfikenhet hur det skulle vara att leva förr i tiden. Av någon anledning strävar vi alltid framåt eller bakåt i tiden, varför historia är intressant då det berättar om det förflutna, men även till en viss mån spår framtiden. Det är därför i en historisk text som denna, naturligt att ställa frågan: Vad gör då oss till de vi är i vårt samhälle? Vi ser då helst tillbaka till lönnmordet på Julius Ceasar, upptäcktsresor till den okända världen, franska revolutionen, första och andra världskriget. Det var till synes endast dessa som formade vårt samhälle. Det förefaller enklast att undersöka gångna tider och historiska skeenden med en grad av uppmärksamhet, som inte når den egna individen. De flesta av oss, vare sig vi önskar att det vore så eller ej, kan inte påstå att en kejsare eller berömd sjöfarare präglat vår utformning som en individ som skiljer sig från andra. Måhända att dessa sällsynta personer har rubbat samhällets ramar och flyttat gränserna för det möjliga, men deras armar når sällan gemene man. Denne man är för historiker blott en utfyllnad, som tillsammans med många andra endast lämnat ett kollektivt spår efter sig i vårt samhälle. Men för oss, som i nutid söker oss bakåt i historien i hopp om att finna svar på vilka vi själva är, och varifrån vi härstammar, är det ofta de släktingar som har agerat utfyllnad som bör fånga vår uppmärksamhet. Bakom varje människa finns en historia, inte endast bakom de stora, som väntar på att bli tagen framför ljuset (eller skymd i dunkel). Istället för att undersöka de stora borde undersökningen istället behandla den egna släkten och familjen. Vi bör gräva djupt, och vi bör gräva där vi står.

Med de inledande orden sagda kräver den vetenskaplige läsaren en metod, ett tillvägagångssätt som skall agera mall för denna historiska text. Texten behandlar

¹ Interiörbild från Barnarps kyrka 1935 (elektronisk). <http://www.barnarp.com/> (-, -).

släkthistoria, så det är rimligtvis i släkten man får lov att söka för att hitta svar på de frågeställningarna som formuleras. Källor som kan användas är efterlämnade brev, släktberättelser, muntligt nedärvda berättelser samt källor som inte är kopplade till släkten. Den erhållna informationen analyseras och kopplas till den verklighet som den mer allmänna historien förmedlar.

Detta tillvägagångssätt må se självklart ut, men att följa de efterlämnade berättelserna till punkt och pricka är snarare naivt än vetenskapligt. Att berättelser och minnen ibland skymms undan eller glorifieras kan tänkas vara vanligt, och en kort berättelse om vardagslivet blir lätt ett händelserikt mysfilosofiskt drama, till det bättre och till det sämre. Denna spridning och förvridning av så kallat ”skvaller” bör vara välkänd för alla som någon gång deltagit i någon form av visklek.

Till Rudyard Kiplings kända strof *Sex visa män* kan det därför passa att lägga till en sjunde:

”I keep six honest serving-men
(They taught me all I knew);
Their names are What and Why and When
And How and Where and Who.”

*A seventh man, a friend of mine
Has taught me all this too;
For false is like a poisonous vine
That climbs upon the true.*

Den 9 juli 1857 föddes John Jacob Benedict Sjöstrand^{2, 3} (hädanefters kallad JJB); kanske bestämd att bli präst redan vid födseln, med en kyrkoherde till far. En prästsläkt flera generationer tillbaka säkerställde en utbildning inom teologi och därefter praktik som så småningom ledde till en tjänst som kyrkoherde i Barnarp, en by några mil söder om Jönköping.⁴ Det är dessa år då JJB var kyrkoherde som texten skall behandla.

I enlighet med det ovan sagda lyder rapportens främsta frågeställningar:
Vem var JJB Sjöstrand? *Hur* såg JJB:s liv ut? *Vad* hände under hans liv som är av historisk vikt? *Varför* såg livet ut som det gjorde? *När* utspelar sig denna livshistoria? *Var* levde JJB och hur påverkade detta hans liv? Slutligen, den källkritiska frågeställningen som bör appliceras på alla de andra: går det att lita på de uppgifter och den information som var och en av frågorna ovan ger? Hur många steg har informationen vandrat innan den når denna text? Har det funnits anledning att dölja delar av eller hela berättelser? Hur noggrant och korrekt kan man förvänta sig att händelser och händelseförlopp har återgivits utifrån minnesbilder?

Vikten av källkritik kan inte överdrivas i detta sammanhang. Som sagt: antalet steg som informationen har vandrat samt viljan att upphöja sin släkt och föra undan det ogillade kan bidra till en mycket skev bild av en släkts historia. Släkthistoria och hur vi uppfattar historia beror till stor del på vår kultur och de normer och ideal som vi förväntar att vår släkt uppnår. Detsamma gäller alla steg som informationen har passerat där olika tider har gett upphov till olika förväntningar. Man kan säga att det finns en kognitiv auktoritet som påverkar uppfattningen och skapandet av historia. Med detta i åtanke är det självklart att en minimering

² Farmorsfarfar till Markus Lundmark.

³ Andréasson, Ann. *Släktförteckning* (-, 2010), s. 1

⁴ Sjöstrand Sr, Olof. *Den försvunna tiden*(-, -). s. 3

av antalet steg informationen måste passera ger mer riktiga resultat. Primära källor såsom brev och skrifter som är skrivna i den tid som undersöks är därför att föredra. De psykologiska försvarsmekanismer som vi undermedvetet använder när vi studerar och skriver historia kopplat till de kognitiva auktoriteter som vi har är av stor vikt att resonera kring i en rapport som denna.

Med dessa frågeställningar i bakhuvudet börjar grävandet. Som sagt; vi bör gräva djupt, och vi bör gräva där vi står.

När JJB blev kyrkoherde hade han redan åtta barn, en skara som under perioden utökades med ytterligare sex barn.⁵ Precis som i många hem vid sekelskiftet var det knappa förhållanden som rådde i familjen Sjöstrand då JJB tillträdde sin tjänst som kyrkoherde. Det finns belägg för att den ekonomiska situationen var kärv redan då.⁶ Denna situation förvärrades med den tilltagande barnaskaran. Vid förra sekelskiftet var högre utbildning en stor kostnad för dem som inte var förmögna. Trots detta läste nästan alla JJB:s söner på universitetet, medan döttrarna, som så ofta under denna tid,⁷ fick hålla sig till hemmet, och undervisades där av sina bröder. Flickorna fick ingen uppmuntran till att studera, de fick sköta om de mindre barnen, jordbruket och diverse sysslor i prästgården. Deras underdåniga inställning är vanligt förekommande i många brev. Detta finns bland annat att begrundas i ett brev från en av JJB:s döttrar Kerstin:

Kerstin [då 21 år gammal] till brodern Olof våren 1918:

*"... Nu när Elsa sköter allt här hemma, gör det ju inte så mycket om jag blir borta några da'r mer eller mindre. Egentligen är det ju fånigt att bara tänka på en sådan resa. En sak till: Ni kommer att skämmas för mig, ty jag är tyvärr lika oformlig och tjock som vanligt och kommer att vara förskräckligt dum och bortkommen och verka 'lantlafs' i högsta grad. För Bosse kan Du tala om att jag längtar till Upsala för Er skull. I Er är naturligtvis Bosse inbegripen."*⁸

Även JJB:s samtida tolkning av Bibliska skeenden verkar vara misogyn:

Från JJB till sonen Olof 6/11 1917:

*"... Allt här har slukats af barnen. Ens lif har därför blifvit förkrympt och hälsan vanskött. Man kan ibland känna sig förbannad öfver att ha fått en kvinna som icke ens tålde rista byxorna öfver förrän hon blef med barn. Och sedan, när hon icke längre var afvelsbar, blef hon genast sjuk och ett huskors genom odräglighet och hälsovårdskurer. Aldrig är en man större dåre än när han drager på sig en kvinna och hennes afkomma. ... Bäst med giften som aldrig blir af. Tänk hvad en man kunde ha det godt jämförelse-vis, om han aldrig ser åt ett fruntimmer. – Adam mådde bra i paradiset så länge han var ensam. Kvinnan hade icke varit där länge, förrän hon förstörde alltsammans för honom."*⁹

Den mycket orättvisa familjepolitiken tyngde inte endast kvinnorna utan även alla barnen vilket synes ovan. I synnerhet de yngsta var orättvist behandlade, de blev mer eller mindre undanfösta för att ge plats åt de äldre. I *Den försvunna tiden* [sida 11] beskriver Olof

⁵ Andréasson. *Släktförteckning*, s.1

⁶ Brundin, Carin. *Brevväxling mellan JJB Sjöstrand, hustrun Anna, svågern Arvid Söderbom med flera - under åren 1905 – 1906, då JJB var nervsjuk och under flera månader vistades i Ulricehamn* (-, 2006), s. 1

⁷ Häger, Bengt Åke. *Grepp om historien 2* (Malmö 1979), s. 99

⁸ Brundin, Carin. *Syskonbrevet* (-, 2007), s. 55

⁹ Brundin. *Syskonbrevet*, s.51

Sjöstrand, en av de äldre sönerna, hur de vid den sista måltiden innan han skulle utackorderas till Ulricehamn gav honom ett helt ägg. Något som var ovanligt, då de mindre oftast endast fick JJB:s hugghattar.¹⁰ Sönernas brev vittnar även de om en underdånig inställning gentemot JJB, dock olik den som förväntades av döttrarna. Relationen med fadern (JJB) var ofta stram för dessa barn och ännu då de var myndiga förväntades det att de stod till faderns förfogande och följde hans lag. JJB var ju präst och, som så ofta gällde i denna yrkesgrupp, konservativ. Politiska åsikter tillsammans med teologiska åsikter påtrycktes barnen. I breven mellan JJB och sonen Olof för Olof argument med belägg i bibeln.

En tid efter sekelskiftet hade JJB vad som i släkten brukar kallas en nervkris. Detta var en depression kantad av och grodd ur ekonomiska problem, sjukdom och tvivel på Gud.¹¹ Att JJB mådde dåligt under denna period är inte bara något som intervjun med Annika Lundmark¹² fd. Sjöstrand bekräftar, utan även de brev som skickas mellan JJB och bekanta:

Den 12/3 1908 från JJB till Arvid S (JJB:s svåger):

Här är fortfarande samma kamp. Lika många timmar som dygnet har, uppstiga farhågorna, att det slutligen skall gå som det plägar gå med sjuklingar af denna sort. Har man blifvit sjuk och naturliga medel visat sig kraftlösa, har man i regel endast döden att hoppas på. Hvad min åkomma beträffar blef den af obotlig natur samma dag Thavenius firade sin födelsedag 1906. Man kan förundra sig öfver att Gud låter dylikt ske eller ock stanna vid det närmast liggande, att ingen Gud finnes alls. Men en Gud finnes... det synes som det skulle blifva mer än till och med en Gud kan stå ut med.¹³

Denna kris inträffade parallellt med den sekularisering som ägde rum under denna tid. De husförhör som kyrkan tidigare hade praktiserat i trakten i syfte att försäkra läskunnighet och gudfruktighet blev präster så småningom avskilda från. Präster fordrades inte i lika stor mån längre som de tidigare hade gjort.¹⁴ Dessutom var de inte sällan ogillade. Bruksarbetare i Jönköpingstrakten var i regel fientligt sinnade mot präst och kyrka.¹⁵ Sekulariseringen förändrade psykologin hos det svenska folket, det var plötsligt inte nödvändigtvis tillbörligt att vara kyrklig.¹⁶ Denna omställning nådde till och med den påtagligt religiösa trakten i vilken Barnarp låg. På gudstjänsten om söndagarna fanns ofta endast släkt, fattighjon och en och annan bondfamilj närvarande.

Familjens ekonomiska situation var ofta knaper och otillräcklig. Detta trots att JJB var en präst och därtill ägare till en stor prästgård. (1919 mister präster rätten att bruka kyrkans marktillgångar.)¹⁷ Många av sönerna utackorderades till släktingar och vänner för att där fullfölja sin utbildning.¹⁸ Sekulariseringen slog hårdast mot den lutherska evangeliska kyrkan, för frikyrkorna var i viss mån på frammarsch. Så hade det varit sedan mitten på 1800-talet då de frikyrkliga väckelserörelserna på allvar framträdde. År 1858 upphävdes nämligen konventikelpakatet, som till dess hade agerat barriär för alla avhopp från den lutherska evangeliska kyrkan. Vågen av religionskritik fortsatte och verk som *Bibelns lära om Kristus*,

¹⁰ Sjöstrand. *Den försvunna tiden*

¹¹ Sjöstrand. *Den försvunna tiden*, s. 42

¹² Barnbarn till JJB.

¹³ Brundin, Clara. *Utdrag ur brev mellan Arvid Söderbom och JJB Sjöstrand m. familj åren 1885-1924* (2006), s. 1-2

¹⁴ Ohlmark, Åke. Bæhrendtz, Nils Erik. *Svenska krönikan* (Borås, 1984), s. 456-457.

¹⁵ Sjöstrand. *Den försvunna tiden*, s. 42

¹⁶ Ohlmark, Bæhrendtz. *Svenska krönikan*, s. 456-457.

¹⁷ Sjöstrand. *Den försvunna tiden*, s. 4

¹⁸ Sjöstrand. *Den försvunna tiden*, s. 13

Jesu lif, och *Om arternas uppkomst* bland andra följde den ökade religiösa toleransen.¹⁹ Denna utveckling tedde sig i allmänhet inte på det viset att de som tidigare varit troende blev ateister, även om detta ofta var fallet. Istället uppstod det frikyrkor till vilka många av de tidigare lutherska evangelisterna övergick. Många av dessa frikyrkor blev mycket populära.²⁰ Så fick statskyrkan än mindre makt över det svenska folket.

Den nervkris som JJB genomgick hade säkert samband med bland annat det som behandlas ovan. Denna kris redovisas, dock mer diskret, i de brev som JJB skickade till sina nära. Få brev beskriver rakt ut att en depression ens existerar, men det är flera som insinuerar detta. Självfallet bör man vara vaksam vid tolkning av brev. Det är bland annat därför dessa redovisas som de görs i denna text. Förvisso blir då denna text mer svårtolkad för läsaren, men detta förefaller bättre än att övertolka och glorifiera i enlighet med de kognitiva auktoriteter som vi så lätt undermedvetet följer.

Återigen bör det nämnas att betydelsen av källkritik inte kan överdrivas i detta sammanhang. En kritisk inställning till erhållna undersökningsresultat och dess belägg förebygger som sagt att över- eller underdrifter smyger sig in i texten. Huruvida av släktingar skrivna texter beträffande JJB:s liv är oklanderliga och fullkomligt objektiva kan diskuteras. (Men, Olof Sjöstrand, en av JJB:s äldre söner var akademiker och publicerade genom åren flera matematiska skrifter. Inom forskning är noggranna referenser och källkritik av stort värde. Man kan därför förmoda att Olof i sina framställningar har varit mån om objektiviteten.) Hursomhelst är det värt att notera att Olof ofta framställer JJB i bästa möjliga dager. Man får lätt intrycket att Olof i sina beskrivningar av JJB vill ge en respektfull respons av läsaren.²¹

Vare sig denna text har fångat intresset lika väl som lönnmordet på Julius Ceasar eller ej återstår att se. Vad som är säkert är att intressanta berättelser finns att finna om de allra alldagligaste karaktärerna om man bara letar. Som JJB själv sade i sin förvåning över en av sina söners oväntade förlovning:

*"Äfven du, min Brutus! Lär ju i ett kritiskt ögonblick någon uttryckt sin stora förvåning. I det lugnaste vattnet gå de största fiskarna, kunde man ju ock vara frestad erinra sig."*²²

¹⁹ Ohlmark, Bæhrendtz. *Svenska krönikan*, s. 456-457.

²⁰ Ohlmark, Bæhrendtz. *Svenska krönikan*, s. 457-458.

²¹ Ett exempel från *Den försvunna tiden* s. 23: "... Det skulle nog ha gått bra. Far rörde sig raskt, med militär spänst och hållning.... Han hade en väldig pondus såväl inom familjen som i sin tjänst. Disciplinen skulle ej ha fattats....".

²² Sjöstrand. *Den försvunna tiden*, s. 174

Referenser:

- Andréasson, Ann. *Släktförteckning* (-, 2010) [Opublicerad källa]
- Sjöstrand Sr, Olof. *Den försvunna tiden* (-, -) [Opublicerad källa]
- Brundin, Carin. *Brevväxling mellan JJB Sjöstrand, hustrun Anna, svågern Arvid Söderbom med flera - under åren 1905 –1906, då JJB var nervsjuk och under flera månader vistades i Ulricehamn* (-, 2006) [Opublicerad källa]
- Brundin, Carin. *Syskonbreven* (-, 2007) [Opublicerad källa]
- Brundin, Clara. *Utdrag ur brev mellan Arvid Söderbom och JJB Sjöstrand m. familj åren 1885-1924* (2006) [Opublicerad källa]
- Häger, Bengt Åke. *Grepp om historien 2* (Malmö, 1979)
- Ohlmark, Åke. Bæhrendtz, Nils Erik. *Svenska krönikan* (Borås, 1984)
- , -. *Interiörbild från Barnarps kyrka 1935* (elektronisk), <http://www.barnarp.com/> (-, -)
- Lundmark född Sjöstrand, Annika. Barnbarn till JJB och farmor till Markus Lundmark. Intervju -/12/2011.